

Виктория Уелби и Чарлс Пърс: семиотични срещи и пътища

Димитър Щ. Димов

Институт за изследване на близкото минало, НБУ

ddimov@nbu.bg

Victoria Welby and Charles Peirce: Semiotic Encounters and Paths

Dimitar Sht. Dimov

Institute for Studies of the Recent Past, New Bulgarian University

ddimov@nbu.bg

Резюме: Статията проследява интелектуалния принос на британската философка Виктория Уелби (1837-1912) към развитието на теорията на езика и означаването. Нейната роля в историята на семиотиката се свързва най-вече с дългогодишната ѝ кореспонденция с енигматичния американския философ, логик, баща на прагматизма и семиотиката Чарлс С. Пърс (1839-1914). Подходът към интелектуалната им среща и обмен не пропуска чисто житейските и социалните обстоятелства, които оказват влияние върху мотивацията на общуването им, както и на дълбочината на следата, оставена от двамата във философското и семиотичното поле. Те споделят общи тревоги и научни посоки, но пътищата към вписването им във философската и семиотична традиция са различни и лъкатушещи.

Ключови думи: ключова дума, ключова дума, ключова дума, ключова дума.

Abstract: The article traces the intellectual initiation of the British philosopher Victoria Welby (1837-1912) into the theory of language and signification. Her role in the history of semiotics is primarily associated with her long correspondence with the enigmatic American philosopher, logician, and founder of pragmatism and semiotics, Charles S. Peirce (1839-1914). The intended sketch of their intellectual encounter does not overlook the human condition and social circumstances that stood at the background of their theoretic exchange, as well as the depth and clarity of the trace left by each of them in the philosophical and semiotic field. They shared common concerns and scholarly directions, but the paths of their incorporation into the philosophical and semiotic tradition are divergent and circuitous.

Keywords: keyword, keyword, keyword, keyword.

В тази кратка статия ще се опитам да очертая профила на Виктория Уелби – жена и философ от самия края на XIX и началото на XX в. Личността на лейди Уелби, както и нейните теоретични занимания, не са особено популярни. Напротив, творчеството ѝ е познато единствено сред тесните специалисти по

викторианска Англия, както и сред интересуващите се от историята на семиотиката. Все пак нейните научни публикации – без да са някакъв значим пробив – са много показателни за нарастващия интерес на философските умове от онова време към езика като фактор и възможност на познанието въобще. Проследяването в едри щрихи на интелектуалните ѝ контакти, богатата кореспонденция, статии и книги ще ни даде възможност през нейната като цяло периферна позиция (донякъде непрофесионална, със сигурност женска, но категорично не опростена перспектива) да уловим под специфичен ъгъл духа на разговора за езика и знаците в англоезичната философска, пък и светска среда към края на XIX в. Това ни дава възможност да си представим по-добре интелектуалния климат, който поражда големия бум на теориите за езика и познанието от началото на XX в.

Като своеобразен коректив и гравитационен център на този ескиз ще използваме познавателната (семиотична) теория на американския философ Чарлс Пърс. Върху нея няма да можем да се разпрострем подробно, но ще се облекнем на някои от общоприетите в пърсознанието ориентири, за да определим специфичното място и роля на Виктория Уелби в полето на философията на езика. Решението за това успоредяване на двете философски фигури не е произволно, а се основава на техния продължителен епистоларен обмен, който чрез близките контакти на Виктория Уелби с британската научна сцена, а по-късно и чрез пълното публикуване на деветгодишната им кореспонденция прелива към историята на философската, семиотичната и лингвистичната рецепция на Чарлс Пърс в Европа.

Подходът ни към интелектуалното наследство на Виктория Уелби и контакта ѝ с Чарлс Пърс не бива да пропуска някои житейски обстоятелства (специфики и дори аномалии), които оказват влияние върху мотивацията на общуването им, както и на дълбочината на следата, оставена от двамата във философското и семиотичното поле. Те споделят общи тревоги и научни посоки, но пътищата към вписването им във философската традиция са различни и лъкатушещи.

Виктория лейди Уелби е родена през 1837 г. и почива през 1912 г. Семейството ѝ по бащина и майчина линия е част от британската аристокрация. Като дете боледува доста и това е причината да не получи институционално образование. Школува се у дома от частни учители и лектори. Здравословните ѝ проблеми обаче не се оказват пречка за честите им семейни пътувания. След ранната смърт на баща ѝ (тя е на 7 години) литературно изкушената ѝ майка организира дълги и екзотични пътешествия, в които Виктория неизменно я придружава. През 1950 г., когато Виктория е на 12 години, няколко месеца обикалят по източното крайбрежие на САЩ. Сред многото срещи е и запознанството им с проф. Агазитц – близък приятел на семейство Пърс. Чарлс Пърс по това време е десетгодишен и бихме могли, ако не да отгатнем характера на евентуалната им среща, то поне да се установи, че са формирани в близка по нрави и светоусещане среда. Виктория си води записки и след завръщането им

на Острова публикува пътепис, който предвид младежката ѝ възраст се оценява високо. През 1953 г. пътуват в Испания, Мароко, а след това и в Северна Европа. През 1955 г. са в Близкия Изток, където майка ѝ се разболява след нелеп инцидент в пустинята и оставя Виктория пълен сирак. Близки роднини поемат издръжката и възпитанието, а голяма роля в социализацията ѝ сред висшето общество занапред играе фактът, че като кръщелница на кралица Виктория, тя е част от нейната свита и двор.

През 1863 г. Виктория се омъжва за лорд Уелби. Раждат се двете им деца, а наред с възпитанието и грижата за дома лейди Уелби все по-страстно и последователно се интересува от теология, херменевтика и философски науки. Без да притежава тясно дисциплинарно образование, най-ранните ѝ научни занимания са свързани с теологията – преди всичко тълкуването на християнски ръкописи. Това е предметът на първата ѝ книга „Връзки и догадки“ (Welby 1881) – сборник с кратки есета върху религиозни и филологически въпроси. Видно от кореспонденцията ѝ от това време, както и от самите есета, е, че основният проблем, занимаващ британската дама може да се сведе до няколко теми.

Първо, изхожда от допускането, че сетивното преживяване, издигнато до строгата система от статистически методи на съвременните естествени науки, представлява само едно първо, доста повърхностно ниво на разбиране на света и реалността, която ни заобикаля. „Какво е величие, какво е доброта, какво е обичта? Те реални ли са, че да има смисъл да вярваме и да живеем за тях? ... Да се спрем на обичта към Вашето дете. Какво действително доказателство можете да ми дадете за нея? Една актриса може да възпроизведе всички външни знаци на обичта; вие можете да се позовете на видими знаци на обич, но как мога да знам, че мотивът е този, който вие сочите? Това може да е вездесъщият егоизъм в нова форма или просто обикновен животински инстинкт...“ (Cust 1929). Изобщо около това трудно за артикулиране преживяване започва да се оформя централният въпрос за цялото интелектуално усилие на Виктория Уелби – да разбере как се намира „смисълът“.

Втората посока, зададена от най-ранните ѝ писания/творби/работи, се върти около констатацията, че всеки смисъл, знание за нещата около нас и опита се разгръща чрез поредица от интерпретативни актове. Във „Връзки и догадки“, позовавайки се на Библията, тя пише за четири нива на интерпретация. Най-базисното е буквалното разчитане. След това идва подредбата и ситуирането на едно ниво на различни откъси и епизоди от това разчитане, както и различаването на „други, по-висши нива“. „Принципът на висшето и понисшето не предполага раздробяването на Писанието; то просто предполага собствено Божието правило да интерпретираме и развиваме нисшето чрез висшето, по-малкото чрез по-голямото.“ След това идва интерпретативният контекст, който осигурява „по-истинска и цялостна основа“, но лейди Уелби не пропуска да отбележи и несигурността в определянето на неговите граници и обхват – „къде контекстът свършва и къде по-скоро трябва да започнем да

търсим паралели“. Четвъртото ниво на интерпретация е „стремежът към цялостност“ (Welby 1881: 31-34). По-накратко казано – имаме усещания, които прекарваме през актове на интерпретация, а тази интерпретация минава през различни нива от конкретно към общо и обратно. Крайната инстанция в това херменевтично упражнение е Бог и Неговото Слово.

В следващата си книга, „Зрънца смисъл“, от 1897 г. Виктория Уелби все пак се фокусира върху буквалното, ежедневното ниво на езика. Тя развива доводите си около примери, взети от творчеството на Луис Карол, в което според нея има прекалено фриволно и произволно боравене с думите, което в крайна сметка разколебава здравия смисъл и възможността му да преминава към по-висши нива на знание. Обвинява автора на „Алиса в страната на чудесата“ за „неспособността му да разбере, че подобни произволни езикови уредби [колкото и да са вътрешно кохерентни – бел. ав.] не са в услуга на авторското остроумие“. Правилната употреба на езика, казва Уелби, се гради върху почувствителното разпознаване на богатите му асоциативни възможности, но поставени във връзка с буквалните му значения. По този начин тя разполага смислената и експресивната употреба на езика между буквалното и произволното значение на употребяваните знаци. „Ако бихме искали по-голям дял на значението спрямо израза... тогава бихме могли да се надяваме на повече смисъл спрямо значението, разкривайки непознати богатства, за които сега сме безмълвни“. (Welby 1897: 83)

Както отбелязва Уилям Майерс в своята енциклопедична статия за британската философка, „Виктория Уелби настоява отново и отново под различна форма, че изучаването на смисъла, значението и означаването трябва да бъде по-систематизирано, вкарано в самостоятелна дисциплина и преподавано на младите.“ (Myers 1995) Написаното от Виктория Уелби през тези години може да бъде обобщено със следния неин цитат: „Мислителят едно време е наричан Ясновидец или Магьосник, или Мъдрец; по-късно Пророк, после Философ, защо не и Мистик по някое време; докато днес той е горд да се нарича Критик. Нека се надяваме, че в бъдеще той ще се нарича Интепретатор или Преводач, и че ще има катедри по Превод.“ (Welby 1897: 83) Тук се изкушаваме да направим и една далечна и смела препратка към Валтер Бенямин и неговото есе „Задачата на преводача“.

Няма следи от особено широка рецепция на първите ѝ книги, но те стават повод Виктория Уелби да разшири доста своя обичаен кръг от епистоларни контакти. Тя отваря имението си за чести срещи и дискусии, които днес бихме уподобили на семинари. Кореспондира с известни учени на епохата – Уилям Джеймс, Берtrand Ръсел и Чарлс Пърс, разбира се.

Въз основа на херменевтичните ѝ размишления израства и нейното по-зряло творчество около теорията на значението и интерпретацията, видяло бял свят чрез редица публикации в списанията „Разум“ (Mind) и „Монист“ (Monist). В „Смисъл, значение и интерпретация“ (Welby 1996a) лейди Уелби отново изхожда от необходимостта да се преодолее неяснотата и многозначителността

на езика. „Защото не можем да не признаем, че неяснотата и грешката в езика, без да са задължително симптом за същия дефект в разума, най-малкото са склонни да го предизвикат“ (Welby 1996a: 24). Т.е. не е ясно дали недостатъчният капацитет на езика свидетелства директно за слаб капацитет и неспособност на разума, но най-малкото може да бъде причина за допълнителното му затрудняване. Като че ли авторката споделя една от изходните точки на американския философ Чарлс Пърс „да направи идеите ни по-ясни“, където *идеи* ще рече мисли, познание, общуване и пр. и ги свързва с жизненоважните естествени умения на живия организъм да разпознава сигналите за глад или опасност. В този смисъл по-доброто разбиране на „значението, чиято стойност постоянно се променя но винаги присъства от най-елементарния миг на живота до най-възвишения на ума“ (Welby 1996a: 25), е почти фатално, а съвременната наука го пренебрегва.

След като прави един речников и смислов преглед на думите в английския език, които имат връзка със „значението“ и „означаването“ (*signification, sense, import, meaning, purport, reference, bearing, indication, implication...*) с цел да изясни техните пренебрегвани разлики, Уелби стига до извода, че всички те в ежедневната си употреба по-скоро попадат в общия смисъл на „значение“ (*meaning*). Особено благодатна от нейна гледна точка е двойната употреба на *sense* като „усещане“ и „смисъл“ и на *mean* като „значение“ и „намерение“. „... когато кажем, ‘има предвид’ да направя това и онова (има намерение да го направя)... това езиково съвпадение се превръща в интересен за проучване проблем, а именно как концепцията за намерение прави връзка с концепцията за смисъла.“ По същия начин малко преди това авторката се занимава и с прехода от физическо усещане, сетивен стимул и смисъл, изразени чрез общата в английски език дума *sense*. Т.е. според нея дори на едно просто лексикално ниво се разпознава очевидната връзка между намерение и значение, а към тях се прибавя и телеологичното значение на *mean*, „решен съм да го направя“ – намерение, значение, целестижимост (*Intention, Meaning, End*) (Welby 1996a: 28).

С тези примери Виктория Уелби не се опитва да даде окончателен отговор, но се опитва да покаже основополагащата тежест на въпроса: „Това е далеч повече от прост лингвистичен проблем; той отива отвъд дори логическата и психологическата си стойност... начините на изразяване едновременно разкриват и оформят начините на мислене. Това важи особено тогава, когато се стараем да употребяваме езика по-точно и по този начин позволяваме на мисълта да означава по-добре и да разбира по-добре... Какво следва от това? Следва [от липсата на научно занимание с тези феномени – бел. ав.], че нашата реч е много по-незначителна отколкото има възможност да бъде: не успяваме да разберем какво богатство от значение лежи в „значението“, или колко много зависим от развитието на неговите употреби. В крайна сметка каква е моралната основа на речевия живот? Значителност и яснота. Това не са прости постижения, те имат етическа стойност.“ (Welby 1996a: 29-30)

Така Виктория Уелби мотивира обществено важното занимание с процеса на означаване. Тя го обобщава по следния начин: „Едно просто дразнение предполага нещо различно от самото себе си и така става Знак и придобива смисъл... Защото дори и най-елементарните действия в отговор на прости дразнения, стават полезни, преминават към по-висок физически и мисловен разред, едва когато добавят някакво „значение“ към това, което ги предизвиква, и по този начин спомагат за развитието на проникателността ни.“ Усъвършенстването на способностите ни да разбираме е като необходимостта от специално любопитство и умения, изисквани от един авантюрист и откривател на нови земи. Подобна аналогия може да се направи и с любопитството на детето от най-ранна възраст. Именно обучението и насочването на учениците от най-ранна възраст към същината на „означаването“ ще им помогне да развият едни изначално съществени способности да обличат ясната си мисъл в ясен език. „Теренът на неяснотата, неразбирателството и спора постоянно ще се свива, а зоната на истински значимото изразяване и интелигентния дебат постоянно ще се разширява и заедно с нея границите на съгласието. Приспособяването на езика спрямо растящата комплексност но опита ще става все по-успешно.“ (Welby 1996a: 31-33)

Използвайки редица примери от преподаването на логика във Великобритания и очевидния (за нея) хаос в концептуализирането ѝ, авторката на горните разсъждения напипва все по-актуалната нужда на дисциплината да се справи с проблема за означаването. Логиката зависи много от него. „Ако успеем да направим класификация на значението-смисъл само по себе си..., в някаква степен това ще помогне по-ясно да определим, разграничим и свържем начините, по които легитимно може да употребявам понятието за Логика; това ще ни позволи да разпознаем и по-успешно да прилагаме истинските черти на това понятие.“ (Welby 1996a: 37)

Общият дух на проследените разсъждения силно се приближава до някои от началата и идейните конструкции на Чарлс Пърс. Общностният характер на знанието, обединеният интерес от това да се разширява неговия обхват и очакването на идеалния момент на пълното отъждествяване на думите, значението с реалността на нещата. Всичко това се допълва от силен морален и дидактичен патос, който най-вероятно остава от силната ѝ обвързаност с религията и религиозното чувство. С почти апостолска убеденост лейди Уелби отстоява високия етичен дълг да се борим за по-точен и изчистен смисъл в името на разбирателството.

В продължението (Welby, 1996b) на гореизложената статия Виктория Уелби разпростира проблема за значението, разбирането и интерпретацията от логиката към психологията, оставайки вярна на убеждението си, че „значението е фундаментален въпрос, който надскача простата си логическа и психологическа стойност“. За нея психолозите все още не отделят нужното внимание на мисловния процес, наречен „интерпретация“. Много често те се занимават с перцепцията, с разпознаването, аналозиите, вниманието, но като че

ли избягват връзката с обработката на тази информация – процесът, който прикачва смисъл на изпитаното чрез сетивата. За допълнителен авторитет и за да оправдае важността на този момент, Виктория цитира проф. Джеймс, неговата „Основи на психологията“ и малко след това проф. Болдуин. „Според него голямата разлика между животното и човека е в това, че вторият “притежава съзнателната способност да означава всичко.“ В този смисъл може да определим човека като създател на знаци...“ Т.е. той не трябва да служи на езика, а езикът да му служи. В един такъв контекст предложенията за фиксиране веднъж за винаги на идеалните значения на думите е нелепо. Думите във всеки един момент трябва да са насочени към по-доброто усвояване и илюстриране на света, с който човекът-създател-на-знаци се сблъсква. „...преди да попитаме какво е реалност, ние не просто трябва да се запитаем за ‘значението’ на ‘реалността’, но за ‘значението’ на усещането за ‘смисъл’; смисълът, целта, важността, претенцията на сетивното, което оформя или въвежда опита“ (Welby 1996b: 187-188).

Посоката на разсъжденията около психологията акцентира върху контакта, който се осъществява в интерпретацията между предмета/обекта и приписания му смисъл и значение. „... онова, което ние вземаме за обект – дори и в най-широкия смисъл – е преди всичко ‘значение’ или ‘смисъл’ и ореолът на реалността или обективното съществуване, който разпръскваме около него, е само част от неговия най-същински прерогатив, само част от качеството ‘смисъл’, който неизменно ще му бъде приписван.“ По-нататък авторката отново обръща внимание, че „мисълта не е просто облечена в езика“. Всъщност „обстоятелствата и атмосферата имат решаващо значение за ‘значението’. Фиксираната дефиниция, ако се употребява като панацея, ще затрудни еволюцията на най-ценното качество на езика – силата на растежа и адаптирането, чрез които дори и в момента отразява промените в психологическия климат и ги използва, за да изчисти и увеличи богатствата на мисълта и въображението“. По този начин Уелби иска да подчертае, че не категоричната яснота на отделната дума трябва да се преследва, а яснотата около това как думата варира, как се променя и прилага спрямо растящия опит. Т.е. естествената неяснота на думите не е вредна. Вредна е липсата на знание за този неясен мисловен процес; „урок, който природата преподава на човека от най-ранна възраст; тя го обгражда със стимули и дразнения; принуждава го да ги разбира по-възможно най-добрия начин и дори да променя тези разбирания под натиска на болката и неудобството“ (Welby 1996b: 190-200).

Накрая Уелби обобщава посланията от двете си статии най-напред с липсата на специална наука и интерес, които да се занимават със сетивните дразнения, предполагащив процеса на интерпретация нещо различно от самите себе си, като по този начин се превръщат в ‘знаци’ и придобиват ‘смисъл’. И второ, точно заради тази остра липса в момента езикът не успява да се приспособи и така да изрази растящите провокации от страна на опита. Езикът трябва да се възприема като органичен, а не механичен феномен (Welby 1996b:

201-202). Така акцентът у Уелби остава най-вече върху инструменталния характер на думите, тяхната обслужваща роля.

Виктория Уелби задълбочава и систематизира интереса си към проблемите на значението и смисъла в първата си книга „Какво е значение? Студии върху развитието на означаването“ (Welby 1903). Тя е последвана от „Значение и език: артикулираната форма на нашите изрази и интерпретативни възможности“ (Welby 1911).

Именно книгата „Какво е значение?“ става повод за установяването на активен контакт с по това време изолирания в имението си Чарлс Пърс. Кой е той все пак?

Със съвсем малки уговорки също може да се твърди, че Чарлс Пърс произхожда от средите на американската „аристокрация“. Той е роден през 1839 г. в Кеймбридж, САЩ, вече известен с колежа си „Харвард“. Неговият дядо Бенджамин Пърс (1779-1831) е един от първите библиотекари там, чичо му Чарлс Хенри Пърс е физик, а по-късно и професор по химия в колежа „Лоурънс“. Изключително силно влияние във фамилията играе бащата Бенджамин (1809-1880), който посвещава целия си живот на академичната кариера. Заедно с изключително ценения и висок научен авторитет в областта на математиката и астрономията, които преподава почти през целия си живот в Харвард, бащата на Ч.С. Пърс води и много активен обществен живот. Той е в центъра на движението за развитие на американското висше образование и естествена наука. Младият Чарлс Пърс получава всичко, което може от това обкръжение и среда. Като млад се занимава активно с естествени науки и математика, но интересът му към философията и логиката е неизменен.

Еднозначно прието в изследователската литература е да се твърди, че именно в тази интелектуална среда са се зародили някои от емблемите на американската културна и научна история – както в юридическата, така и във философската сфера. Особено интензивни и от значение за интелектуалната съдба на Пърс са срещите през зимата на 1871-72 г. Според автобиографичните бележки на Пърс това е времето, когато се е зародил „единственият самороден американски принос към философията – прагматизмът“. В американската академична традиция значението на философа Пърс дълго време се обвързва единствено с този етикет и културна емблема. Не може да има съмнение, че голяма част от идете на Пърс по това време допринасят за постулирането на прагматизма, но основната причина за развитието на този историко-философски рефлекс е популярното обръщение на Уилям Джеймс към академичната общност в Калифорния през 1898 г. – „принципът на прагматизма, както приемаме да го наричаме, може да бъде изразен по няколко начина, всички от тях много прости. В списанието *Популярна наука*, януарския брой на 1878 г. г-н Чарлс Пърс го въвежда по следния начин:...” (Dewey 1923) Става дума за статиите на Пърс „Как да проясним идеите си“ (How to Make Our Ideas Clear) и „Установяване на вярването“ (The Fixation of Belief). Както обаче посочва Дюи

относно горния цитат, проблемът е, че думата прагматизъм въобще не се споменава в тези статии.

Съвременните изследователи без съмнение приемат значението на Пърс за възникването и развитието на това популярно философско движение, защото той е в доста близък контакт и с двамата негови най-значими представители. Уилям Джеймс е основател и деен участник в Метафизичния клуб, по време на чиито сбирки се счита, че се ражда концепцията за прагматизма. Джеймс и Пърс са много близки приятели, а Джон Дюи посещава лекциите на Пърс по време на неговия престой в Университета „Джонс Хопкинс“ в Балтимор. Максимата, която Пърс въвежда в двете си най-известни статии от сп. *Популярна наука*, без да бъде наричана буквално „прагматична“, в много отношения изразява същността на прагматизма и отразява коректно интелектуалния уклон на общността от учени хора, посещаващи Метафизичния клуб и допринасящи за обмяна на идеи и ценности там.

Въпреки мемориалния жест, който прави Джеймс, признавайки на своя дългогодишен приятел Чарлс бащинството на прагматизма, самият Пърс има доста противоречиво отношение към начина, по който се развива неговото вменено отроче. Заедно с честите си позовавания на Метафизичния клуб и желанието му да акцентира собствения си принос към прагматичната максима, той доста активно се разграничава от по-късните интерпретации на Джеймс и Дюи, които според него вървят в грешна посока. Дори изковава нов етикет *прагматизицизъм*, отразяващ коректно еволюцията на собствените му идеи.

Този епизод от развитието на философското влияние на Пърс е много показателен за цялостното му поведение и характер сред научната общност на онова време. Той илюстрира един много важен комплекс за непълноценност, развит от Пърс през годините на неговия интелектуален живот и включване (или по-точно невключване) в академичните среди. Този комплекс се появява на мястото на празнината, която съществува, между съзнанието му за мисия, философска значимост и липсата на реално институционално и обществено признание. Изолираните жестове и старание на неговите приятели той да бъде идентифициран пълноценно с традицията и ежедневието на научната общност не са достатъчни и допълнително увеличават кризата на житейската му неосъщественост.

В края на XIX в., въпреки престижното си образование, изключително разнопосочната си научна дейност, доброто семейство и големите си амбиции, Чарлс Пърс не успява да се впише успешно в американската университетска и академична сцена. По времето на своите контакти с лейди Уелби той е вече трайно изолиран в провинциалната си къща, носи му се славата на екстравагантна и конфликтна личност, която ревниво пази своите философски територии и постижения.

След като през 1902 г. прочита някои негови статии в „Речника по философия и психология“ на Болдуин, през 1903 г. Виктория Уелби решава да му изпрати копие от новоизлязлата си книга с молба за коментар. (Deledalle

1990: 133) Започва кореспонденция, продължила почти девет години, от 1903 до 1911 г. Пърс публикува в *Nation* рецензия на труда ѝ наред с коментарите си върху „Основи на математиката“ на Бертранд Ръсел. По-голяма част от статията е посветена на „Какво е значение?“ на Виктория Уелби и започва с изречението „Две наистина важни книги в областта на логиката или най-малкото заслужават да станат такива“ (Hardwick 1975: 25-29).

Както забелязва редакторът на второто и пълно издание на кореспонденцията им от 1977 г. Чарлс Хардуик, „срещата“ им се подклажда от взаимна симпатия и признание на интелектуалните им постижения. Самата Виктория не се радва на особено засилено внимание от страна на научната общност във Великобритания и това навярно се дължи на „прекалено женското ѝ писане“, както вметва Пърс. Може да се предполага, че именно по-нестандартното ѝ третиране на въпросите, с които се занимава, спечелва и добронамереността на Пърс. Самият той страда от своята изолация, финансови трудности и все по-влошаващото се здраве и има нужда от съучастник в заниманията си. „...самият аз съм се посветил на съвсем същия проблем поне от 1863 г., но едва сега попадам на човек, в чийто очи всичко това не изглежда като пълен боклук.“ (Hardwick 1975: 25-29)

Сигурно е, че, прочитайки някои от най-важните ѝ статии Чарлс, Пърс открива пресечни точки, или поводи да твърди така. „Не си давах сметка, преди да прочета статия ви в Британската енциклопедия, колко основополагаща е вашата трихотомия от Смисъл, Значение, Означаване... Убеден съм, че тя почти съвпада с моето собствено разграничение на три вида интерпретанти – както и трябва да бъде, ако и двамата сме прави.“ (Hardwick 1975: 109) Философската работа на Пърс е много по-амбициозна и по-систематична от това, което Виктория Уелби се опитва да постигне със своите *Significs*. Трудно би било да обсъждаме неговата собствена теория за знаците без да се обхване почти всеки аспект от интелектуалния му маршрут. Пърс използва фундаменталните за неговата теория категории първичност, вторичност и третичност, които той налага върху всички клонове на човешкото познание: естетика, етика, логика, епистемология. Тук няма да имаме възможност да вникнем по-дълбоко в тези философски построения и как те се развиват във времето, но самият Пърс през кореспонденцията си с лейди Уелби – без съмнение тя е подтикът – прави опит да синтезира философската си автобиография през семиотичния жаргон, който споделят с Виктория Уелби.

„На мен ми се струва, че същностната функция на знака е да превръща неефективните отношения в ефективни – не толкова да ги превръща в действие, а да установи навик или общо правило, което би могло да премине в действие при нужда“ (Hardwick 1975: 31-32), споделя Пърс в писмото си до Виктория Уелби и позиционира своята семиотична теория в центъра на познанието въобще. Не е трудно да се забележи и връзката на този подход с по-ранния прагматизъм на Пърс, според чиято прочута максима „разбирането на обекта на едно понятие става посредством последствията, които може да има това

разбиране в практиката. Тогава схващането на последствията представлява същността на схващането за обекта“ (Peirce, CP 5.402). Както прагматизма, така и по-късните си семиотични разсъждения Пърс развива, за да се пребори за понятийна, познавателна яснота. Задачата на философията е да превърне неясните общи идеи на опита в прецизни концепции. Това става чрез мисленето и боравенето със знаци. Анализът на мисленето, което се случва през знаците, предполага специален вид анализ, който Пърс в писмата си нарича „идеоскопия – описанието и класифицирането на идеите, принадлежащи на ежедневиия опит, без оглед на тяхната валидност или невалидност, или тяхната психология“ (Hardwick 1975: 24). Същото интелектуално безпокойство и стремеж към разбулването на смисъла в човешкия опит стои зад усилията на Виктория Уелби.

В крайна сметка, ако се опитаме да погледнем по-отдалече на завършените възгледи на Уелби спрямо тези на Пърс (макар бегло засегнати), може да се заключи, че има достатъчно съвпадения и степен на единомислие. Всъщност затова става възможна и кореспонденцията им. Определено при британската дама също съществува усет за триделната структура на означаването – *чувство, значение, означение* (sense, meaning, significance) в противовес на дуалистичната структура на знаците. Подобно на Пърс тя също съзнава еволюционния характер на смисъла и познанието и положеността им в общността. Споделят прагматичната насоченост на мисълта и езика, както контекстуалната обусловеност на разбирането. Разбира се, има и несъгласия по отношение на доста по-психологическата трактовка на чувствата, усещанията и първичността от нейна страна. „Защо тогава светът като цяло отказва да се води от майчиното чувство и предпочита мъжката логика – крехка, суха, отчайващо едностранчива и неадекватна, както често се оказва? Това е въпросът, на който прагматиците трябва да отговорят. Доколкото става дума за мнозинството от жените, доминиращият Мъж със своя властнически интелект е потъпквал в продължение на безчетни времена техния първичен дар: всички техни действия отвъд отглеждането на децата са омъжествени: езикът – по принцип попечителстван от жената, - е в момента изцяло мъжки. Целият социален ред е положен на мъжки начала.“ (Welby 1911: ccxlix–ccl)

Накрая, обобщението, до което навежда направеният преглед, се свежда по-скоро до косвената, но все пак важна роля на Виктория Уелби като медиатор в семиотичната традиция. Самата тя не успява като че ли да приеме в дълбочина или да даде някаква устойчива посока на споделените с нея размисли. Нейната въввлеченост в разговора може да бъде възприета като повод за създаване на една по-комуникативна версия на Пърсовата теория. Много често през следващите десетилетия спорадичните препратки към неговото интелектуално наследство минават именно през писмата му до британската дама. Постановките в тях влизат най-бързо и масово в научно обръщение. Самата Уелби признава, че обясненията на Пърс остават сложни и трудно разбираеми за нея, но през публикациите ѝ, кореспонденцията ѝ с други колеги името му влиза в

обръщение. Именно чрез публичността на нейната кореспонденция американският ѝ ментор влиза в полезрението на британски и европейски философи-прагматици – Фердинанд Шилер, Джовани Вайлати и Марио Калдерони. Виктория Уелби прави опит да представи работата на Чарлс Пърс и на друг свой колега – британеца Куук Уилсън, който също борави с *oneness, twoness u threeness*.

Както по-рано беше споменато, усилията на лейди Уелби да установи директен контакт между Берtrand Ръсел и Чарлс Пърс се оказват неуспешни. Британецът познава някои от публикациите на американския си колега, но не демонстрира особено последователен интерес. „Считам за доста важно да разполагаме с метод за изразяване на отношения и винаги съм имал високо мнение за опита на д-р Пърс да въведе такъв. Бих бил заинтересован да разбера какви са грешките, които той намира в книгата ми, тъй като неговата критика най-вероятно би ми била полезна.“ (Cust 1931: 246) В архива на Пърс е открита чернова на писмо до Ръсел, в което защитава своята трихотомна теория, но то никога не е било изпратено.

Все пак желанието на благородната дама Уелби да популяризира Чарлс Пърс се увенчава с успех в лицето на Чарлс Кей Огдън. Той припознава приносите на американеца в науката за знаците, защото включва като приложение в съавторската си книга „Значението на означаването. Изследване върху влиянието на езика върху мисълта и на науката за символизма“ (Ogden & Richards, 1932) обширен откъс от неговата кореспонденция с лейди Уелби. Дали благодарение на тази публикация, или на други, Франк Рамзи също се позовава на знаковата теория на Пърс и я цитира в своите логически текстове. Някои автори спекулират и за възможно влияние (през Рамзи) на Пърс върху Витгенщайн, но това остава единствено в сферата на предположенията. Със сигурност обаче срещата на Виктория Уелби с Чарлс Пърс и най-вече неговите опити да резюмира своите теоретични находки отварят разнопосочни пътища за усвояване на неговата философия.

С предимството на по-дългата ретроспекция френският изследовател на Пърсовото наследство Жерар Деледал справедливо отбелязва: „Все пак изглежда, че Лейди Уелби взема връх тук, защото в последващите дискусии въпросът за значението става централен, а не дебатът за знака, който е по-важен за Пърс. ...Навярно заради взаимните симпатии между двете страни остава неразрешено едно фундаментално неразбиране между Пърс и лейди Уелби. *Significs* би било по-точно, както самата Уелби прави понякога, да се наричат *Sensifics*, защото се занимават предимно с усещането, докато собствено семиотиката е теория за действието на знаците.“ (Deledalle 2000: 87-99) Може би точно това недоразумение от страна на Виктория Уелби спрямо Пърс ни отвежда и към специфичното пречупване на неговото наследство през бихевиористките теории за означаването на Огдън и Ричардс.

Литература/References

Cust, H. 1929. *Echoes of Larger Life. A Selection from the Early Correspondence of Victoria Lady Welby*. London: Jonathan Cape.

Cust H. (ed.). 1931. *Other Dimensions: A Selection from the Later Correspondence of Victoria Welby*. London: Jonathan Cape.

Dewey, J. 1923. The Pragmatism of Peirce, In: Peirce. C.S. *Chance, Love and Logic. Philosophical Essays*. New York: Harcourt, Brace and World.

Deledalle, G. 2000. *Peirce Philosophy of Signs. Essays in Comparative Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.

Hardwick, C.S. (ed.) 1977. *Semiotic and Significs. The Correspondence between Charles S. Peirce and Victoria Lady Welby*. Bloomington-London: Indiana University Press.

Myers, W.A. 1995. Victoria, Lady Welby (1837-1912). In: Waithe, M.E. (ed.) *A History of Women Philosophers. Vol. 4. Contemporary Women Philosophers 1900-today*. Kluwer Academic Publishers. 1-24.

Ogden C.K and Richards, I.A. 1927. *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language Upon Thought and of the Science of Symbolism*. London: K. Paul, Trench, Trubner & Company, Ltd.

Peirce, C.S. 1931-1935, 1958. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volumes I-VIII*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Welby, V. 1881. *Links and Clues*. London: Macmillan & Co. Second [altered] edition (under the name 'Hon. Lady Welby-Gregory') 1883.

Welby, V. 1996a. Sense, Meaning and Interpretation I. // *Mind, New Series*, Vol.5, No.17, 24-37.

Welby, V. 1996b. Sense, Meaning and Interpretation II. // *Mind, New Series*, Vol.5, No.18, 186-202.

Welby, V. 1897. *Grains of Sense*. London: J. M. Dent & Co.

Welby, V. 1903. *What Is Meaning? Studies in the Development of Significance*. London: Macmillan & Co.

Welby, V. 1911. *Significs and Language. The Articulate Form of Our Expressive and Interpretative Resources*. London: Macmillan & Co.